

ВАЖЛИВА ВІХА В ПІЗНАННІ ПОЕТИЧНОГО УНІВЕРСУМУ ЛІНИ КОСТЕНКО

Саєнко Валентина. *Поезія Ліни Костенко: традиція, контекст, художня своєрідність*. Київ: Смолоскип, 2020. 640 с.

Монографія Валентини Саєнко стала важливою віхою в україністиці. Новаторство праці зумовлене своєрідністю авторського погляду на поетичний феномен видатної мисткині. Актуальність наукової концепції в розкритті творчої оригінальності Ліни Костенко підтверджують структура і зміст книжки, а також завершальна її частина — осяжна бібліографія праць, яка налічує 2353 позиції.

Авторка демонструє сучасні стратегії в осмисленні художнього багажу поетеси, ураховуючи широкий спектр набутку попередників, уточнюючи, конкретизуючи й розвиваючи їхні позиції, пропонуючи альтернативні ідеї, зокрема контрверсійні. Серед цих стратегій слід виокремити типи інтерпретації, що спираються на міфопоетику, з окресленням глибинної лінії юнгіанства, інтертекстуальність, жанрологію, соціо-культурний та національний контексти, виявлення домінант художнього мислення через прочитання авторських кодів.

Дослідниця акцентує патріотизм Ліни Костенко, який зумовлює громадянську позицію та україноцентричні переконання поетеси. Вони увиразнили специфіку художньої ідеології, вибір тем, зближення й відштовхування від попередників і сучасників в українській, російській і світовій літературі. Серед подібних зближень, осмислених у праці В. Саєнко, слід звернути увагу на два аспекти, що дають ключ до розуміння Ліни Костенко як самобутнього художника слова та багато в чому пояснюють своєрідність її творчих пошуків, відчуття діалектичного принципу спадкоємності й водночас оригінальності, глибину духовних прагнень. Інша лінія об'єднує представників поетичних напрямів різних країн за гендерним принципом, увиразнюючи шлях жінки-поета. В. Саєнко з'ясовує ступінь впливу у формуванні авторського міфу та естетичних стратегій лінії фемінінної поезії, з відповідно активними проявами жіночої позиції та погляду на світ, що дуже дороге і знакове для Л. Костенко.

У запропонованому аналізі лірики мисткині репрезентовано органічну сув'язь двох дослідницьких традицій. Авторка монографії звертається до міфопоетики, улюбленої та органічної для

слов'янських літератур, яка у своїй аналітичній техніці багато в чому апелює до напрацювань структуралізму й постструктуралізму, що яскраво виявилось в модерній україністиці. Пошукову стратегію органічно доповнює безпосередня увага до ідей юнгіанства не тільки як прикладного інструментарію вивчення міфопоетики, а й у їх сутньому варіанті пізнання таємниць колективного несвідомого, чім транслятором стає поет, наділений особливим медитативним слухом, глибинною та щирою причетністю до духу народу.

Вищеописані наукові підходи знайшли послідовне відображення передовсім у початкових розділах монографії: у розділі I «Концепт “культура” і система жанрів» й особливо в розділі II «Міфопоетичність у структурі художніх текстів». Юнгіанська лінія простежується на сторінках усієї монографії, сприяючи дешифруванню багатьох знакових образів і символів. Саме такий підхід дає змогу органічно об'єднати аналіз двох зовні протилежних іпостасей художника слова.

Особистість Ліни Костенко відповідає кодам загостреної жіночності й силі чоловічого характеру; у своєму ж доробку вона постає суголосною духові народу. Подібна ментальна андрогінність, що сприяє медитативності поетичного слова, була притаманна багатьом дорогим для мисткині жінкам-творцям: Лесі Українці, Ользі Кобилянській, Марині Цвєтаєвій, Інгеборг Бахман, навіть Марусі Чурай.

У розділі III «Довгі хвилі культури у системі конструювання художнього світу поетеси» В. Саєнко подає панораму інтертекстуальних зв'язків Ліни Костенко з низкою знакових для неї персоналій як реальних (шістдесятники, Лєся Українка, Олена Теліга, Олександр Блок), так і напівлегендарних, котрі фантазією народу набули міфологічного статусу (Маруся Чурай). Дослідниця детально аналізує зближення, засвоєння, відштовхування та переосмислення поетичних моделей вищеназваних поетів і продемонстрованих ними архетипових конотацій, з'ясовує їх перекодування в показники авторської свідомості Л. Костенко, її соціальної та громадянської позицій, важливих віх розгортання авторського міфу. Цю своєрідність у монографії пояснено так: «Крім універсального закону інтертекстуальності як естетичного принципу літератури, тут спрацьовують внутрішні потреби творчої індивідуальності поставити такий оптичний приціл, щоб можна було якнайповніше виразити своє творче кредо» [2, 164].

В. Саєнко осмислює включення різноманітних інтертекстуальних пластів у художню лабораторію Ліни Костенко не тільки як чинників мистецького становлення, але передусім як оригінального шляху здобуття позиції самотньої поетеси й соціально активної особистості. У третьому розділі дослідниця актуалізує постструктуралістські стратегії прочитання та дешифрування авторських кодів.

Осмилюючи розвиток індивідуального поетичного дискурсу в рамках філософії та естетики шістдесятництва в його глибинному зв'язку з «розстріляним відродженням», авторка довела, що саме така спадкоємність зумовила внутрішнє тяжіння мисткині до формування «гуманітарної аури нації».

Логікою аналізу В. Саєнко переконливо простежила відповідність специфіки ліричного і драматичного «Я» Лєсі Українки та її творчої енергії костенківському дискурсу. Саме творча спадщина Лєсі Українки, крім засвоєння європейської традиції та інтенцій Срібного віку, сприяла обігруванню Ліною Костенко у своєму поетичному світі особливого орфічного коду. На думку нашої сучасниці, в українського генія «завжди безсоння. Не даремно Лєсю Українку переслідувало видиво кам'яної пустелі. Камінь мав обриси сплячого раба, і вона надіялась, що той раб пробудиться, камінь ворухнеться, коли той змордований Орфей подужає піднести сопілку до вуст» [1, 4].

Новаторським видається погляд В. Саєнко на Ліну Костенко як потенційного поета-ностальгіка, що на ментальному рівні зближує її зі світовідчуттям яскравої пред-

ставниці української еміграції Олени Теліги. Дослідниця зазначає, що медитативна лірика обох поеток «просякнута філософічністю, яка в нашої сучасниці набула якості підкресленої історіософічності, зреалізованої у формі мистецької інтерпретації “душі тисячоліть”...» [2, 153]. Перегуки з поетичними пошуками попередниці експлікуються у творчому утвердженні національної ідеї, лицарства духу та феміністичності як відображення глибинної самотності та ідентичності авторського «я».

Спіраючись на досвід інших науковців, авторка монографії докладно простежила особливості діалогу Ліни Костенко з доробком О. Блока — одним із джерел інтертекстуальних перетинів у її ліриці, зокрема у сфері створення образу модерного поета, як і діалектичного переосмислення низки ідей одного з її улюблених митців. А звернення до скіфської теми, суголосної в О. Блока «музиці революції», що далось взнаки у войовничому дусі «Скіфів», для Ліни Костенко стає можливістю прославити свою прабатьківщину — скарбницю давньоукраїнської культури.

У розділі IV «Поетика композиції: моделі, варіації циклоутворень і збірок та питомий вихід Слова» циклізація постає як спосіб створення гармонії та цілісності особистості і світу. Лірична героїня, згідно з авторським задумом, «перебуває в стані психологічного помеж'я, що передається за допомогою асоціацій з тваринним світом» [2, 326]. Такий ракурс створення цілісності, що визначає доцентрові і відцентрові закони циклізації, сприяє подоланню пограниччя самовідчуття, увиразнює тенденцію метаморфоз та трансформацій (образи природи, моря, степу, Місяця тощо).

У розділі V «Феномен веселки» вперше докладно й системно проаналізовано місце та художні функції синестезії в естетичних пошуках мисткині. За логікою дослідниці, «збудувати свою поетичну творчість на законах синестетичності Ліни Костенко допомогла унікальність її особистості, її самість» [2, 379]. Авторка монографії переконливо простежує вияви поетичної чутливості. В. Саєнко не тільки осмислює оригінальність індивідуальної синестетичної лінії, яка продовжує пошуки французьких «проклятих» поетів, особливо А. Рембо, а й у ході розгляду теми, зокрема фіксуючи вплив ідей «світломузики» О. Скрибіна, удається до інтермедіальних паралелей. Синестетичні коди нашої сучасниці, за пропонованою концепцією, укорінені в художній досвід барвопису українських класиків, передусім Т. Шевченка й І. Франка. Акцентування осінньої теми стає індикатором меланхолійності світосприйняття поетеси, її тяжіння до ностальгії і статусу внутрішнього емігранта.

Є резон висловити подяку Валентині Саєнко за її наукове та новаторське творче видання. Одеська дослідниця не тільки вписала до сучасного костенкознавства нову, важливу, яскраву та самотню сторінку, а й відкрила шлях для успішних майбутніх студій з україністики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Костенко Л. Геній в умовах заблокованої культури // Літературна Україна. 1991. 26 верес.
2. Саєнко В. Поезія Ліни Костенко: традиція, контекст, художня своєрідність. Київ: Смолоскип, 2020. 640 с.

Світлана ФОКІНА

Отримано 6 жовтня 2020 р.

м. Одеса